

Dostępność instytucji kultury dla osób uchodźczych z niepełnosprawnościami

Raport z badań

Olga Knapik

Projekt realizowany dzięki wsparciu Funduszu Tutaj organizowanego przez Ashokę. Przedstawione poglądy i opinie są poglądami autorek, a Fundacja Ashoka nie ponosi za nie odpowiedzialności.

SPIS TREŚCI:

1. Terminologia
2. Metody badawcze i analizy i cel badania
3. Osoby uchodźcze z niepełnosprawnościami - kontekst ogólny
4. Wstęp - uchodźcy z niepełnosprawnościami z Ukrainy w Polsce
5. Dlaczego kultura powinna być dostępna?
6. Dostępność instytucji kultury dla OzN i ich rodzin w Polsce
7. Dostępność instytucji kultury dla rodzin uchodźczych
z niepełnosprawnościami z perspektywy rodzin uchodźczych
8. Dostępność instytucji kultury dla rodzin uchodźczych
z niepełnosprawnościami z perspektywy przedstawicielek
i przedstawicieli instytucji kultury
9. Dostępność instytucji kultury dla rodzin uchodźczych
z niepełnosprawnościami: rekomendacje i dobre praktyki

1. Terminologia

W raporcie posługuję się zarówno określeniem „osoby migranckie” jak i „osoby uchodźcze” ze względu na podobieństwo doświadczenia jak i aspekty prawne. Osoby, które opuściły Ukrainę po 24 lutego 2022 formalnie nie mają w Polsce statusu uchodźcy a forma ich ochrony prawnej różni się od ochrony osób posiadających ten status. Jednocześnie faktycznie są to osoby uchodźcze. Ponadto, w kontekście prezentowanego badania, doświadczenie dostępności instytucji kultury jest podobne dla wielu osób migranckich, jak i uchodźczych z niepełnosprawnościami, a wyzwania i trudności, które obejmuje, wynikają przeważnie z zagadnień dostępności jako takiej lub integracji międzykulturowej jako takiej, nie zaś ze specyfiki doświadczenia uchodźstwa.

Pisząc w raporcie o „osobach z niepełnosprawnościami” traktuję to pojęcie szeroko, zgodnie z filozofią i misją Stowarzyszenia Mudita. Aby mówić o osobie z niepełnosprawnością, nie jest konieczne urzędowe rozpoznanie, orzeczenie o niepełnosprawności, ani żadna konkretna diagnoza. Niepełnosprawność może być również przejściową funkcją choroby lub określonego rodzaju leczenia i wynikających z nich szczególnych potrzeb. Również każda osoba, która opiekuje się członkinią_iem rodziny lub inną bliską osobą tego wymagającą, może być traktowana jako opiekun_ka osoby z niepełnosprawnością.

Celowo operuję w raporcie najczęściej kategorią „rodziny” ze względu na fakt, że dostępność powinna naszym zdaniem być rozpatrywana właśnie w tym szerokim kontekście. W przypadku osób zależnych, niesamodzielnych, faktyczna dostępność jest równoznaczna z dostępnością dla ich rodzin. Ponadto, ze względu na godność opiekunek i opiekunów oraz kompleksowe ujęcie kwestii dostępności lub jej braku wynikającego z niepełnosprawności, faktyczna dostępność instytucji czy usług dla rodzin/bliskich osób z niepełnosprawnościami to problem szerszy i obejmujący więcej aspektów, niż dostępność stricte dla osób z niepełnosprawnościami.

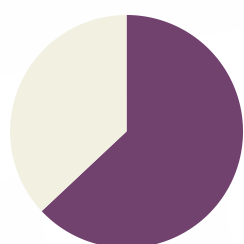
Pisząc o „rodzinie [uchodźczej] z niepełnosprawnością” mam na myśli osobę z niepełnosprawnością wraz z całą otaczającą ją siecią rodzinną, tj. osoby na co dzień towarzyszące i opiekujące się, a w kontekście uchodźstwa - osoby towarzyszące w migracji.

2. Metody badawcze i cel badania

Badanie miało na celu analizę dostępności polskich instytucji kultury dla rodzin uchodźczych z niepełnosprawnościami oraz ich rodzin, w tym zidentyfikowanie głównych wyzwań i obszarów do pracy a także wskazanie możliwych kierunków rozwoju i zmiany.

W ramach badania przeprowadzono ankiety wśród osób z rodzin uchodźczych z niepełnosprawnościami (grupa I) a także wśród przedstawicielek i przedstawicieli instytucji kultury (grupa II).

W grupie I ankietowanych było 100 respondentów, których 63% stanowiły osoby z niepełnosprawnościami, a 37% ich opiekunki_owie lub bliskie osoby. W grupie badanej przeważały kobiety (70%), co jest zgodne z ogólną strukturą demograficzną osób uchodźczych z Ukrainy w Polsce.

63% Osoby z niepełnosprawnościami
37% Opiekunki, opiekunowie, bliscy

**70%
KOBIET**

Pod względem miejsca zamieszkania, struktura badanej grupy nie odzwierciedla w pełni struktury osób uchodźczych z Ukrainy objętych ochroną czasową z nadreprezentacją osób zamieszkujących duże miasta. Ze względu na wspomniany brak badań, nie wiemy jednak, jaki punkt odniesienia jest właściwy w przypadku tej grupy. Ponadto, specyfika wyzwań, jakie niesie niepełnosprawność w rodzinie, powoduje inną dynamikę migracji i integracji osób uchodźczych z niepełnosprawnościami i ich rodzin. Z naszych obserwacji w recepcji i wsparciu integracyjnym rodzin uchodźczych z niepełnosprawnościami wynika, że rodziny te są mniej mobilne, a ogromna większość z nich woli zamieszkiwać większe miasta, przede wszystkim ze względu na dostęp do opieki medycznej, często bardzo specyficznych specjalistów, edukacji specjalnej i innych specyficznych usług.

W grupie II przeprowadzono ankiety wśród przedstawicielek i przedstawicieli 26 instytucji kultury z dużych miast, mniejszych miast (poniżej 100 tys. mieszkańców) oraz wsi.

3. Osoby uchodźcze z niepełnosprawnościami - kontekst ogólny

Globalnie, około 15% populacji (1 osoba na 6) to osoby z niepełnosprawnościami. Szacuje się, że odsetek ten jest podobny w populacji osób uchodźczych. W sytuacjach konfliktów zbrojnych liczba ta może być wyższa z uwagi na zwiększone ryzyko urazów, braku dostępu do opieki medycznej oraz trudności w ewakuacji. Szacuje się, że w Afganistanie nawet 80% dorosłej populacji to osoby z jakiegoś rodzaju niepełnosprawnościami. Te liczby są jednak szacunkowe, bo - jak zwracają uwagę agencje ONZ oraz organizacje humanitarne - brakuje zarówno danych i kompleksowych badań, jak i ekspertyzy na temat populacji uchodźczej i migranckiej z niepełnosprawnościami.

Jeśli uchodźstwo jest już samo w sobie ogromnym wyzwaniem, to uchodźstwo oraz doświadczenie niepełnosprawności jest wyzwaniem zwielokrotnionym. Osoby uchodźcze/migranckie z niepełnosprawnościami oraz ich bliscy są szczególnie (nawet 20-krotnie bardziej) narażone na przemoc - w tym przemoc seksualną, brak dostępu do informacji, brak adekwatnej pomocy, zagrożenia w czasie katastrof i konfliktów, trudności w ewakuacji.

Te zagrożenia pojawiają się w okolicznościach kryzysu humanitarnego i wymuszonej, nagłej migracji. Jednak nie mniej trudności i wyzwań - zarówno z perspektywy samych osób migranckich, jak i instytucji publicznych, organizacji pomocowych i społeczeństwa przyjmującego - pojawia się na etapie integracji w nową kulturę i organizacji nowego życia. Osoby uchodźcze z niepełnosprawnościami są m.in. szczególnie narażone na wykluczenie z rynku pracy. Dostęp do kultury jest jednym z kluczowych aspektów integracji i możliwości uczestnictwa w życiu społecznym.

**15% POPULACJI TO OSOBY
Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ**

**OSOBY MIGRANCKIE
Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI
SĄ NAWET**

**20-KROTNIE
BARDZIEJ NARAŻONE NA PRZEMOC**

4. Osoby z niepełnosprawnościami z Ukrainy w Polsce

Według raportu GUS z marca 2023 roku, w Polsce przebywało ponad 997 tysięcy osób z Ukrainy objętych ochroną czasową. 81% z nich mieszka w miastach, a 19% na terenach wiejskich. Kobiety stanowiły ponad 64,8% tej grupy, a znaczna część populacji to dzieci i osoby starsze, które są szczególnie narażone na wykluczenie społeczne.

Według szacunków ONZ z początków wojny, w Ukrainie przebywały blisko 3 miliony osób z niepełnosprawnościami, których życie było zagrożone. Wiele z nich podjęło próbę ucieczki z kraju i znalezienia schronienia w Polsce, ale duża część została opuszczona i niejako uwięziona we własnych domach, w ośrodkach pomocowych bez podstawowych produktów i leków. Komitet Praw Osób Niepełnosprawnych opublikował oświadczenie, w którym czytamy: „Komitet jest głęboko zaniepokojony faktem, że los osób niepełnosprawnych na Ukrainie jest w dużej mierze nieznany. Osoby niepełnosprawne mają ograniczone lub nie mają żadnego dostępu do informacji o sytuacjach kryzysowych, bezpiecznych schronieniach, a wiele z nich zostało oddzielonych od sieci wsparcia, przez co nie są w stanie zareagować na sytuację”

Nie ma dokładnych danych na temat liczby osób z niepełnosprawnościami wśród osób uchodźczych z Ukrainy w Polsce. Odsetek ten jest jednak najprawdopodobniej zbliżony do wspomnianej średniej globalnej (około 15-22%). ONZ zwraca też uwagę, że wojna w Ukrainie przyczyniła się do wzrostu liczby osób z niepełnosprawnościami z powodu urazów i trudnego dostępu do opieki zdrowotnej.

Według badań International Rescue Committee, wiele osób uchodźczych z niepełnosprawnościami w Polsce napotyka trudności w dostępie do opieki zdrowotnej, w tym specjalistycznych usług zdrowotnych, a także do mieszkań, wsparcia finansowego i usług życia codziennego.

5. Dlaczego kultura w Polsce powinna być dostępna?

Dostęp do kultury - jak do każdego innego obszaru życia społecznego - jest jedną ze składowych godnego życia i jako taki, nie powinien w ogóle być kwestionowany, ani w odniesieniu do osób z niepełnosprawnościami, ani osób uchodźczych.

Ponadto, kultura odgrywa kluczową rolę w integracji społecznej, edukacji i wzmocnieniu poczucia tożsamości zarówno osób z niepełnosprawnościami, jak i osób uchodźczych. Udział w wydarzeniach kulturalnych ułatwia i wzbogaca integrację z lokalną społecznością. Kultura jest bowiem nośnikiem wiedzy i zrozumienia międzykulturowego. Dla dzieci uchodźczych z niepełnosprawnościami udział w wydarzeniach kulturalnych stwarza możliwość nauki nowych umiejętności, nabycia kompetencji kulturowych, integracji z rówieśnikami oraz adaptacji do nowego środowiska. Integracja poprzez kulturę przyczynia się do wzmacniania więzi społecznych, szczególnie w zróżnicowanych społecznościach.

Waga dostępu do kultury nie powinna być bagatelizowana również na poziomie jednostkowym. Możliwość uczestnictwa w kulturze to przestrzeń rozwoju osobistego oraz wyrażenia siebie. W przypadku osób z doświadczeniem uchodźstwa i przymusowej migracji, jak i osób z niepełnosprawnościami, może mieć też ważny wymiar terapeutyczny.

Dostępność instytucji kultury to nie tylko kwestia dostosowania przestrzeni fizycznej, ale także odpowiedniego przygotowania programów i zapewnienia wsparcia, np. tłumaczenia na język migowy, dostępnych audiodeskrypcji czy treści w prostym języku.

6. Dostępność instytucji kultury dla OzN i ich rodzin w Polsce

Wciąż brak jest jednak przekrojowych i kompleksowych badań, które pozwoliłyby oszacować skalę i przeanalizować szczegóły tego zjawiska. Nie ma również analiz i ekspertyz dotyczących dostępności kultury w szerszym ujęciu perspektywy rodzin i osób opiekujących się.

Z badań na temat dostępności kultury w Trójmieście i w województwie Pomorskim przeprowadzonych w 2023 roku przez Martę Otrębską wynika jednak, że osoby z niepełnosprawnościami wciąż napotykają na liczne bariery w dostępie do instytucji kultury w Polsce. Spośród badanych osób jedynie 20% nie odczuwało żadnych barier w dostępie do kultury. Natomiast aż 27% wskazało na obecność barier z zakresu różnego rodzaju dostępności - w tym dostępności architektonicznej, informacyjnej czy sensorycznej. Co istotne, badanie dotyczyło głównie jednego z większych ośrodków miejskich w Polsce. Warto również podkreślić, że badaczka nie skupiała się wyłącznie na dostępności instytucji kultury, ale traktowała kulturę i uczestnictwo w niej szerzej, a więc z uwzględnieniem aktywności podejmowanych w domu, takich jak słuchanie muzyki czy czytanie książek. W kontekście instytucjonalnym jednak, 95% osób badanych zadeklarowało, że w ciągu ostatnich 12 miesięcy odwiedziło przynajmniej raz jakąś instytucję kultury.

Obecnie reguły zapewnienia dostępności określa w Polsce Ustawa z dn. 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami. W latach 2021 - 2023 roku Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego wraz z PFRON i Fundacją Kultura Bez Barrier realizowało program "Kultura bez barier" mający na celu poprawę dostępności oferty instytucji kultury dla osób z niepełnosprawnościami. W ramach programu realizowane były projekty m.in. w obszarze dostosowań, modernizacji oraz tworzenia oferty kulturalnej, które skupiają się na włączaniu przedstawicieli organizacji pozarządowych i osób z niepełnosprawnościami w proces planowania i realizacji wydarzeń kulturalnych. Zwieńczeniem programu było wypracowanie Modelu dostępnej kultury.

7. Dostępność instytucji kultury dla rodzin uchodźczych z niepełnosprawnościami z perspektywy rodzin uchodźczych

Udostępnianie kultury osobom uchodźczym z niepełnosprawnościami to dodatkowe wyzwanie, ze względu na skrzyżowanie kwestii integracji osób z niepełnosprawnościami z problematyką integracji międzykulturowej. Prezentowane badanie rzuca nieco więcej światła na różnorodność wyzwań i trudności, z jakimi mogą mierzyć się osoby uchodźcze z rodzin z niepełnosprawnościami chcące uczestniczyć w kulturze.

Spośród badanych osób, aż 18% wskazało, że nigdy nie korzystało z oferty instytucji kultury. 27% deklaruje, że korzysta z instytucji kultury nie częściej, niż raz do roku. Jedynie 27% odwiedza instytucje kultury raz w miesiącu lub częściej. Szczególnie wśród osób zamieszkałych na wsi, zdecydowanie dominuje wskazanie na rzadko (raz w roku lub rzadziej) i raczej rzadko (kilka razy w roku).

Jednocześnie odpowiedzi dotyczące poszczególnych instytucji i typów wydarzeń kulturalnych pokazują, że ponad połowa badanych nie korzystała z oferty żadnej z nich w ciągu minionego roku. Najwięcej, bo aż 42% ankietowanych zadeklarowało, że w ciągu ostatnich 12 miesięcy odwiedziło muzeum. 39% osób uczestniczyło też w tym czasie w zwiedzaniu miasta. Na przeciwnym końcu tej statystyki plasują się spektakle teatralne i otwarte wykłady. W tego typu wydarzeniach kulturalnych w ostatnim roku uczestniczyło odpowiednio jedynie 16% i 12% ankietowanych.

18% nigdy nie korzystało z oferty instytucji kultury

27% korzysta z instytucji kultury nie częściej, niż raz do roku

27% odwiedza instytucje kultury raz w miesiącu lub częściej

Ponad połowa badanych nie korzystała z oferty żadnej z nich w ciągu minionego roku.

Ponad 54% badanych nie odwiedziło w ciągu minionego roku żadnego muzeum. Co szósta osoba jako powód wskazała brak środków finansowych, a co 8 - trudności w znalezieniu oferty lub odpowiedniej informacji. Wśród podanych powodów pojawiły się także: bariera językowa, brak dostosowania architektonicznego, trudności w dotarciu na miejsce (a więc niedostępność przestrzeni publicznej), brak asysty, brak oferty przystosowanej do potrzeb dzieci, trudności w poruszaniu i ataki epilepsji. Jednocześnie spośród osób, które odbyły wizytę w muzeum, aż 80% zadeklarowało brak trudności. Wśród utrudnień doświadczanych podczas zwiedzania pojawiały się m.in.: brak dostępności sensorycznej, brak dostępności toalety czy brak zrozumienia ze strony personelu.

W zwiedzaniu miasta - podobnie jak muzeum - brało udział stosunkowo dużo, bo aż 39% osób ankietowanych. Pośród tych, które nie uczestniczyły w tego typu wydarzeniu, jako główne powody wskazane zostały: trudności w znalezieniu informacji oraz zbyt wysokie koszty. Niektóre osoby wskazywały także na brak oferty w zrozumiałym dla nich języku i brak dostępności miejsca. Wśród pozostałych pojawiały się głównie trudności w poruszaniu i brak sił wynikające z choroby, odległość i brak transportu oraz brak zrozumienia i wiedzy ze strony organizatorów.

W imprezach plenerowych nie uczestniczyło w minionym roku 62% ankietowanych osób - w większości z powodu trudności w znalezieniu informacji lub braku dostępności językowej. Drugim powodem były zbyt wysokie koszty. Ponadto, osoby wskazywały na brak towarzystwa, trudności w wydostaniu się ze swojej miejscowości, brak siły i dużą odległość. Podczas samego uczestnictwa pojawiały się takie trudności, jak niedostosowanie sensoryczne, brak komunikacji i udogodnień dla osób z niepełnosprawnością intelektualną i wzroku, brak wyposażenia oraz niedostępność architektoniczna. Jednocześnie bardzo wiele osób doświadczyło profesjonalnego wsparcia ze strony organizatorów/personelu.

Jeszcze więcej, bo aż 67% badanych, nie było w ciągu minionego roku w kinie. Podobnie jak w przypadku muzeów, blisko co 4 osoba jako powód wskazała brak środków finansowych. Co 10 osoba wskazuje na trudności w dotarciu do informacji lub brak oferty w zrozumiałym dla niej języku. Pozostałe wymieniane przez badanych powody z zakresu dostępności (tj. inne niż brak zainteresowania lub czasu), to m.in.: niedostępne miejsce, niepełnosprawność wzroku uniemożliwiająca oglądanie nawet na dużym ekranie, lęk uniemożliwiający wyjście do kina, choroba, brak towarzystwa, zbyt duża odległość. Wśród osób, które odwiedziły kino, 64% deklarowało brak trudności. Jednak pośród wymienionych trudności znalazły się: brak komunikacji i udogodnień dla osób z niepełnosprawnościami słuchu i wzroku, niedostępność sensoryczna, brak odpowiedniego wyposażenia (przewijak, poręczce), a także fotele niedostosowane do potrzeb osób z niepełnosprawnością układu ruchu. Jednocześnie połowa spośród tych osób wskazała, że personel kina był odpowiednio przeszkolony i chętny by udzielić wsparcia. Tylko 1 osoba wskazała na brak chęci pomocy ze strony personelu.

68% badanych nie odwiedziło w ostatnim roku biblioteki. W tym wypadku jednak, większość jako powód wskazała brak zainteresowania ich ofertą (m.in. ze względu na korzystanie z e-booków oraz domowej biblioteki). Dalsze powody to - podobnie jak w przypadku innych instytucji - brak dostępności językowej i informacyjnej. Wśród pozostałych przyczyn, osoby badane wymieniały: niepełnosprawność wzroku uniemożliwiającą korzystanie z tradycyjnych, papierowych książek, dużą odległość oraz trudności w poruszaniu. Spośród osób, które odbyły wizytę, aż 80% zadeklarowało dobrą dostępność tych miejsc. Wymienione trudności to niedostępność: architektoniczna, sensoryczna i toalety. Szczególnie pozytywną uwagę zwróciła obecność książeczek dla dzieci w języku ukraińskim w jednej z bibliotek w małej miejscowości. Jednocześnie osoba badana zwróciła uwagę, że ta sama biblioteka nie była chętna przyjąć książek, pomimo ubogiej oferty w języku ukraińskim. Żadna z osób badanych nie zanotowała braku chęci pomocy ze strony personelu, a aż 73% deklaruje, że personel był wspierający i odpowiednio przeszkolony.

69% ankietowanych nie uczestniczyło w ostatnim roku w żadnym koncercie. Główne powody to zbyt wysokie koszty oraz trudności w znalezieniu informacji na ten temat. 5% badanych wskazało także na brak dostępności architektonicznej miejsca. Inne powody to brak towarzystwa lub asysty, brak oferty dla dzieci, odległość, a także trudne zachowania dziecka uniemożliwiające uczestnictwo w wydarzeniu. Wśród trudności doświadczanych już w czasie uczestnictwa, osoby badane wskazały na brak dostępności architektonicznej i toalet, dostępności dla osób z niepełnosprawnością wzroku oraz odpowiedniego wyposażenia (przewijak, poręczce, oznaczenia).

71% badanych nie uczestniczyło w ostatnim roku w żadnych warsztatach ani ofercie domu kultury. Jako główne powody, ankietowane osoby podały trudności w dotarciu do informacji, ale także brak czasu i brak zainteresowania. Niedostępność językowa i ekonomiczna plasują się na dalszych miejscach. Jednocześnie tylko jedna z osób odnotowała trudności już podczas samego uczestnictwa. Nikt nie odnotował braku wsparcia ze strony personelu, a pozytywną uwagę zwróciło zorganizowanie opieki dla dzieci na czas wydarzenia.

75% badanych osób nie odwiedziło też żadnej galerii sztuki w ciągu ostatniego roku. Jako główne powody, badani wskazali: utrudniony dostęp do informacji o ofercie, zbyt wysokie koszty i brak zainteresowania. Pojawiły się także: brak dostępności językowej, czasu i dostosowania miejsca, brak opieki dla dzieci i choroba. Jedna z osób odwiedzających galerię wskazała również na brak chęci pomocy ze strony personelu.

Aż 79% badanych osób nie było w ciągu minionego roku w teatrze. Spośród nich, aż 41% jako powód podało zbyt wysokie koszty biletu. Pozostałe wiodące powody to również dostępność językowa i informacyjna. Ponadto, badani wskazali takie przyczyny, jak: choroba, brak towarzystwa, brak teatru w ich miejscowości. Jednocześnie spośród osób, które były w teatrze, nikt nie zadeklarował doświadczenia braku wsparcia ze strony personelu ani nie wskazał żadnych określonych barier.

Aż 81% badanych osób nie uczestniczyło w ostatnim roku w żadnym wykładzie otwartym ani spotkaniu autorskim. Jednak wiodącą przyczyną jest w tym wypadku brak zainteresowania badanych tego typu ofertą. Dalsze przyczyny, to trudności w dotarciu do informacji, niedostępność językowa i koszt. Niektóre osoby wskazały również na brak możliwości zorganizowania opieki dla dziecka, chorobę i odległość. Jedna z osób uczestniczących zwróciła uwagę na brak dostępności dla osób z niepełnosprawnością wzroku.

Choć różnego rodzaju instytucje i wydarzenia kulturalne cechują się innym odbiorem rodzin uchodźczych z niepełnosprawnościami, wśród badanej grupy można jednak wskazać pewne prawidłowości. Z pewnością główne przyczyny nieuczestniczenia w wydarzeniach kulturalnych różnego rodzaju, to warunki ekonomiczne, wykluczenie informacyjne oraz niedostępność językowa. Te przyczyny sytują się raczej w obszarze uniwersalnych doświadczeń osób migranckich - bardziej narażonych na wykluczenie ekonomiczne i społeczne ze względu na znajomość języka i lokalnych kanałów obiegu informacji - niż osób ze specyficznymi niepełnosprawnościami.

Jednak doświadczenia osób aktywnie uczestniczących w wydarzeniach są już tymi ściśle z obszaru wykluczenia osób z niepełnosprawnościami i ich rodzin z uczestnictwa w życiu społecznym. Powtarzające się wątki, to: brak dostępności architektonicznej, sensorycznej, dla osób z niepełnosprawnościami wzroku, słuchu i intelektualnymi, a także brak wyposażenia. Bardzo istotnym i nieoczywistym powodem wyłaniającym się z badania jest brak odpowiedniej asysty lub towarzystwa, mogący w istocie sygnalizować brak poczucia bezpieczeństwa, szczególnie w przestrzeni publicznej, a także poczucie osamotnienia. W perspektywie dostępności oferty dla rodzin, w tym osób opiekujących się, podkreślenia wymaga aspekt braku możliwości zorganizowania opieki dla dzieci lub uczestniczenia w wydarzeniach ze względu na trudne zachowania osoby z niepełnosprawnością. Te przyczyny mogą sygnalizować poczucie wykluczenia i stygmatyzacji rodziców/opiekunów_ek i powinny stać się przyczynkiem do namysłu nad bardziej włączającym podejściem do tych odbiorców_czyń kultury, którzy przeważnie nie są w stanie uczestniczyć w wydarzeniach bez osób, którymi się opiekują.

Powracające wątki:

- **brak dostępności architektonicznej**
- **brak wyposażenia**
- **brak odpowiedniej asysty lub towarzystwa**
- **brak możliwości zorganizowania opieki dla dzieci**
- **trudne zachowania osoby z niepełnosprawnością**

Jednocześnie wart odnotowania jest fakt, że przejawy życzliwości i pomocnej postawy ze strony obsługi bywają skrupulatnie odnotowywane, nawet jeśli personelowi brak specjalistycznej wiedzy i doświadczenia.

7. Dostępność instytucji kultury dla rodzin uchodźczych z niepełnosprawnościami z perspektywy przedstawicielek i przedstawicieli instytucji kultury

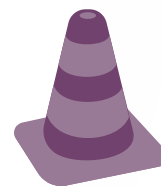
Badaniem uzupełniającym była ankieta wśród pracowniczek i pracowników instytucji kultury z dużych i mniejszych miast oraz wsi. Trudności sygnalizowane przez klientów i klientki znalazły potwierdzenie w odpowiedziach pracowniczek i pracowników instytucji. Tylko jedna instytucja nie odnotowała żadnej z barier, o które pytałyśmy w ankiecie. Większość z nich wskazała natomiast na liczne ograniczenia - najczęściej w postaci dostępności architektonicznej, sensorycznej oraz dla osób z niepełnosprawnościami narządów zmysłów, ale także brak dostępności dla osób z niepełnosprawnościami intelektualnymi, cyfrowej i wyposażenia.

Jednocześnie w 19 z 26 instytucji jest koordynator lub koordynatorka dostępności. Większość instytucji podejmuje różnorodne działania, aby zminimalizować bariery zarówno z poziomu klienta, jak i wewnętrznego funkcjonowania instytucji. Wprowadzane są takie rozwiązania, jak tłumaczenia wydarzeń na Polski Język Migowy, oznaczenia dla osób z niepełnosprawnościami wzroku, audiodeskrypcje czy kąciki wyciszenia. Instytucje kładą nacisk na zwiększanie dostępności cyfrowej treści, prowadzenie dostępnej rekrutacji, oznaczenia miejsc parkingowych, szkolenia dla pracowników.

Tylko 1 instytucja nie odnotowała żadnej z barier, o które pytałyśmy w ankiecie.

Większość wskazała liczne ograniczenia.

W wielu instytucjach prowadzone są też prace modernizacyjne mające zwiększyć dostępność architektoniczną. W tym aspekcie często wskazywanym ograniczeniem jest umiejscowienie instytucji w zabytkowym obiekcie, co bardzo utrudnia dostosowanie, przeważnie uniemożliwiając poważniejszą ingerencję w budynek i ograniczając pulę dostępnych rozwiązań do tych najbardziej kosztownych.

Jedna z osób pracujących w teatrze zwróciła uwagę, że obiekt jest dostępny dla widzów, nie jest jednak dostosowany po stronie zascenia co utrudnia występy artystkom i artystom z niepełnosprawnościami. Jest to więc kolejny wymiar dostępności, tym razem dla twórców kultury.

Na pytanie o wyzwania utrudniające zapewnienie pełnej dostępności aż 23 ankietowane osoby wskazały na niewystarczające środki finansowe. Wśród przyczyn pojawiały się także brak wiedzy, bariery formalno-prawne, ale także opór ze strony pracowniczek i pracowników, brak zrozumienia dla kwestii dostępności ze strony innych działów oraz faktyczna fasadowość stanowiska koordynatora dostępności.

9. Dostępność instytucji kultury dla rodzin uchodźczych z niepełnosprawnościami: rekomendacje i dobre praktyki

Aby poprawić dostępność kultury dla osób uchodźczych z niepełnosprawnościami, konieczne jest spojrzenie na ich doświadczenie w szerokim kontekście i połączenie podejść włączających osoby z niepełnosprawnościami i osoby migranckie.

Wiodące trudności w korzystaniu z oferty kulturalnej przez osoby uchodźcze z niepełnosprawnościami, to bariery: finansowa, językowa i informacyjna. Na tej podstawie można wnioskować, że wykluczenie tych osób z dostępu do kultury ma miejsce już na samym początku ścieżki konsumenckiej. Aby zaadresować te problemy, konieczne jest uwzględnienie sytuacji ekonomicznej rodzin migranckich z niepełnosprawnościami przy tworzeniu oferty kulturalnej, a także budowanie komunikacji w sposób dostępny zarówno językowo, jak i pod kątem niepełnosprawności wzroku, słuchu czy intelektualnej. Dodatkowo, współpraca instytucji kultury z podmiotami publicznymi i pozarządowymi wspierającymi bezpośrednio osoby migranckie i osoby z niepełnosprawnościami sprzyja integracji tych obszarów i bardziej skutecznemu docieraniu z informacją o ofercie do osób z niepełnosprawnościami i ich rodzin.

Na etapie samego uczestnictwa osób uchodźczych z niepełnosprawnościami w wydarzeniach kulturalnych, zidentyfikowane trudności i wynikające z nich rekomendacje nie różnią się diametralnie od tych dotyczących lokalnej populacji. Dotyczą one w głównej mierze:

- **modernizacji infrastruktury**
- **dostępności architektonicznej**
- **odpowiedniego wyposażenia**
- **oznaczeń, komunikatów i ścieżek zwiedzania dla osób z niepełnosprawnościami narządów zmysłów, intelektualnymi lub neuroatypowych**
- **dostępności sensorycznej (hałas, światło)**
- **kompetencji personelu**

Wśród szczegółowych problemów wskazanych przez osoby badane, warto wymienić niedostosowanie krzeseł i siedzeń do potrzeb osób z niepełnosprawnościami aparatu ruchu.

Na szczególną uwagę zasługują trudności odnotowywane przez rodziców i opiekunów_ki osób z niepełnosprawnościami takie, jak brak możliwości zorganizowania opieki dla podopiecznych lub obawa przed uczestnictwem ze względu na trudne zachowania. Rozszerzenie programu o wydarzenia, wybrane dni, godziny itp., w których rodziny z niepełnosprawnościami mogłyby swobodnie i w bezpiecznej atmosferze uczestniczyć w ofercie kulturalnej ze świadomością bycia otoczonymi przez rozumiejącą, empatyczną i kompetentną obsługę, jak również miałyby możliwość skorzystać ze zorganizowanej opieki lub asysty dla osoby z niepełnosprawnością, znacząco podniosłoby dostępność kultury.

Osobnym, ale niezwykle istotnym problemem sygnalizowanym przez osoby badane, jest brak towarzystwa do uczestnictwa w kulturze. To powinno skłonić instytucje publiczne i organizacje społeczne do jeszcze głębszego namysłu nad strategiami integracji i włączania osób z niepełnosprawnościami, w tym osób uchodźczych z niepełnosprawnościami, w życie społeczne.

Serdecznie dziękujemy instytucjom kultury, organizacjom pozarządowym i wszystkim innym podmiotom, które podzieliły się swoimi doświadczeniami i wiedzą na temat dostępności swoich obiektów. Ich zaangażowanie i otwartość nie tylko wzbogaciły niniejszy raport, ale także pomagają tworzyć grunt dla budowania bardziej otwartego i dostępnego świata.

Fundacja Centrum Nauki i Rozwoju Żuraw, Ośrodek Kultury i Sportu w Żukowie, Muzeum Górnośląskie w Bytomiu, Fundacja Terra Desolata, Grajewskie Centrum Kultury, Dąbrowski Dom Kultury, Centrum Kultury „Kłobuk” w Mikołajkach, Muzeum Etnograficzne im. Marii Znamierowskiej-Prufferowej w Toruniu, Małopolski Instytut Kultury w Krakowie, Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu, Uniwersytet Andrzeja Frycza Modrzewskiego w Krakowie, Muzeum Ziemi Średzkiej „Dwór” w Koszutach, Teatr Węgajty, Podkarpackie Stowarzyszenie dla Aktywnych Rodzin

Bibliografia:

1. European Parliament, *Persons with disabilities being neglected in Afghanistan; Answer to Question E-005913/2020*, 2020, dostępne online: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-9-2020-005913_EN.html
2. Fundacja Kultury bez Barier, Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, *Model Dostępnej Kultury 2023*. Warszawa, 2023. [PDF]
3. Główny Urząd Statystyczny, *Mieszkańcy Ukrainy objęci ochroną czasową*. Warszawa: Informacje sygnałne, 20 grudnia 2023. [PDF]
4. International Rescue Committee, *New IRC Report Identifies Five Main Risks Refugees from Ukraine Face in Poland*, IRC 2023, dostępne online:
5. <https://www.rescue.org/press-release/new-irc-report-identifies-five-main-risks-refugees-ukraine-face-poland>.
6. Otrębska, *W czym chcemy uczestniczyć? Udział w kulturze osób o różnej sprawności z Trójmiasta i okolic. Raport z badań*, Gdynia 2023
7. UNHCR, *Ukraine: 2.7 Million People with Disabilities at Risk, UN Committee Warns*. OHCHR 2022, dostępne online: <https://www.ohchr.org/en/statements/2022/04/ukraine-27-million-people-disabilities-risk-un-committee-warns>.
8. WHO, *Roundtable Dialogue on Humanitarian Support for Persons with Disabilities in Ukraine*, WHO 2023, dostępne online: <https://www.who.int/europe/news/item/23-05-2023-roundtable-dialogue-on-humanitarian-support-for-persons-with-disabilities-in-ukraine>.